

שליטה עולמית ורצח עם: נוסח לוכנר של נאום היטלר מ־22 באוגוסט 1939 – מסמך מפתח של האידיאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית*

מאפיין בולט של הסיקור התקשורתי של מלחמת העולם השנייה לא השתנה גם לכל אורך משפטי נירנברג ב־1945–1946: גם סיקור המשפטים התעלם במידה רבה מרצח יהודי אירופה או הפחית מחשיבותו.¹ נוסף על כך, העיתונאים האמריקאים שסיקרו את המשפטים התרכזו בראיות המשפטיות לתוקפנות הגרמנית.² כשדברים אמורים במסמכים הנוגעים להשקפת העולם של אדולף היטלר, בולט במיוחד שהתובעים במשפטי נירנברג שמו את הדגש בעיקר על פשעים נגד השלום ולא על רצח עם. הוא הדין בנאום החשאי הנתעב שנשא היטלר ב־22 באוגוסט 1939 באוברזולצברג (Obersalzberg) לפני הגנרלים הבכירים של הוורמכט. הכתב האמריקאי הידוע לואיס לוכנר, ראש סניף ברלין של סוכנות הידיעות אייפי (Associated Press), מילא תפקיד מרכזי בשמירה על נאום זה, בהפצה שלו ובפרסומו. אף שלוכנר נכח בכל משפטי נירנברג ב־1945–1946 ככתב של אייפי, הוא לא נקרא למסור עדות בעניין נוסח זה של נאומו החשאי של היטלר, מסמך המכונה היום בדרך כלל "נוסח לוכנר" (וכך יכונה גם במאמר זה). אומנם המסמך אומת בשנות השישים, אך היסטוריונים עדיין המעיטו בחשיבות התפקיד שמילא לוכנר ואפילו סילפו אותו.

תוצאה זו ראויה לציון אף יותר לנוכה פעילותו של לוכנר באוגוסט 1939, שמעידה באופן מרשים ביותר על התפקיד שמילאו הכתבים הזרים כשחקנים פוליטיים.³ העובדה שהיסטוריונים כמעט אינם מכירים בחשיבותם של כתבים זרים היא אחת הסיבות לכך שנוסח לוכנר אינו מוכר עד עצם היום הזה, אינו מוערך די הצורך או אינו מוערך נכון. כדי

* המאמר תורגם לעברית מגרסתו באנגלית: "World Domination and Genocide: The 'Lochner Version' of Hitler's Speech from 22 August 1939, a Key Document of National Socialist Ideology", *The Journal of Holocaust Research* 38, 1 (2024), pp. 35–54. <https://www.tandfonline.com/toc/rdap21/38/1>. לנסח הגרמני המקורי של המאמר ראו: Norman Domeier, "Weltherrschaft und Völkermorden: Die 'Lochner-Version' der Hitler-Rede vom 22. August 1939 als Schlüsseldokument nationalsozialistischer Weltanschauung", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 6 (2022), pp. 542–567.

¹ ראו: Norman Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur. Die amerikanischen Auslandskorrespondenten im "Dritten Reich"*, Göttingen: Wallstein (2021), chap. 6.

² Anneke De Rudder, "Warum das ganze Theater? Der Nürnberger Prozeß in den Augen der Zeitgenossen", *Jahrbuch für Antisemitismusforschung* 6 (1997), p. 233.

³ Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, pp. 15–26.

להעריך מחדש מקור מרכזי זה, השופך אור על השקפת עולמו של היטלר ועל השאיפות הגלובליות של האידיאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית, המאמר משחזר בפעם הראשונה את הרקע ההיסטורי של הנאום ואת ההקשר שנישא בו. המאמר טוען שנוסח לוכנר הוא אכן הנוסח האותנטי והמהימן ביותר של נאום זה של היטלר העומד לרשותנו. רק נוסח לוכנר משקף את שתי מטרותיו הסופיות של היטלר: כיבוש העולם והשמדת כל "הגזעים הנחותים". יתר על כן, הוא מוכיח שכל הגנרלים הגרמנים הבכירים ידעו על הפשעים שתכנן היטלר לבצע נגד האנושות עוד בטרם החלה מלחמת העולם השנייה.

ההקשר ההיסטורי שהתעלמו ממנו: הקשרים ההדוקים בין הפוליטיקה, הצבא והעיתונות הזרה ברייך השלישי

בשנות השישים והשבעים השקיעו היסטוריונים גרמנים בכירים מאמצים ניכרים במתן פרשנות מסוימת לנאום שנשא היטלר ב־22 באוגוסט 1939, זמן קצר לפני הפלישה לפולין. קריאתו של וינפריד באומגרט ב־1968 נמצאה משפיעה במיוחד.⁴ מטרת פרשנותם הייתה ברורה מאליה: להסיט מראשי הוורמכט את האחריות לתוכניות לכיבוש העולם ולפשעי המלחמה שהוכרו עליהן בנאום. כדי לשמור על תדמית של ורמכט "נקי" היה צריך להטיל את האשמה על העריץ בלבד, ואולי גם על בני פמלייתו – גרינג, גבלס והימלר. הבעיה הייתה שתמצית נאומו של היטלר ב־22 באוגוסט 1939 שנמסרה ללוכנר הראתה שחוץ מ"כמה מהם שהיו מודאגים יותר"⁵ היו הגנרלים חסידים נלהבים של מפקדם העליון אדולף היטלר, ושהם ידעו על כל הפשעים שתכנן היטלר עוד קודם שהתחילה המלחמה.⁶ לפיכך המעיטו בחשיבותו של לוכנר, ואת נוסח לוכנר תיארו "דרמטיזציה", פרי עבודת עריכה מניפולטיבית לצרכים פוליטיים,⁷ "תערובת של הערות, קצתן הולמות, קצתן חצאי

⁴ Winfried Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939. Eine quellenkritische Untersuchung," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 16, 2 (1968), pp. 120–149; Hermann Boehm and Winfried Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 19, 3 (1971), pp. 294–304

⁵ ראו את נוסח לוכנר לנאומו של היטלר מ־22 באוגוסט 1939 בנספח למאמר זה. בתמליל שנשמר בחברה ההיסטורית של ויסקונסין לצד מסמכיו האישיים של לוכנר חסרה הפסקה האחרונה, המתארת את תגובת המאזינים ואת התנהגותו של גרינג. כיוון שנוסח זה כולל שגיאות הדפסה נראה שמדובר בעותק מאוחר של המסמך המקורי של לוכנר, שנדפס במכונת כתיבה. לוכנר הוסיף הסבר קצר בראש המסמך באותו גופן מכונת כתיבה. Louis Lochner Papers, Wisconsin. Historical Society, Madison/Wisconsin, Reel 58/Frame 149

⁶ Richard Albrecht, "‘Wer redet heute noch der Vernichtung der Armenier?’ Adolf Hitlers Geheimrede am 22. August 1939: Das historische L-3-Dokument", *Zeitschrift für Genozidforschung* 9, 1 (2008), pp. 93–131

⁷ Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939," p. 139; Boehm and Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939"

אמיתות וקצתן השערות".⁸ הועלתה אפילו סברה שמדובר ב"מסמך מזויף".⁹ בשל הקריאה הזאת נמנעו היסטוריונים מלהסתמך על נוסח לוכנר. ולכן לא זו בלבד שחוקרים רבים לא הכירו אותו,¹⁰ אלא שאף היו כאלה שהשתמשו בו לרעה בזיופים היסטוריוגרפיים פרוצים כדי להוכיח שאין להאשים את גרמניה במלחמת העולם השנייה.¹¹ הערך על נאום זה של היטלר בוויקיפדיה מלא שגיאות וטוען על יסוד הספרות הנ"ל שנוסח לוכנר הוא "זיוף".¹² הגיע הזמן לבחון מקרוב את ההקשר ההיסטורי שבו נמסרה ללוכנר תמצית הנאום באוגוסט 1939. לרקע זה, שמתאפיין בקשרים הדוקים, ואפילו סימביוטיים, בין פוליטיקה, צבא ועיתונות זרה ברייך השלישי, יש חשיבות מכרעת לאימות מקורות, ועד עתה התעלמו ממנו.

את המידע שעומדת לפרוץ מלחמה הדליפה ההנהגה הנציונל-סוציאליסטית לעיתונאים הזרים בברלין לכל המאוחר באוגוסט 1939. הועלתה השערה שגרמניה תתקוף את אחת המדינות השכנות ב-26 באוגוסט, גם על סמך העובדה שכל הכתבים הזרים הידועים מאנגליה, מצרפת ומפולין עזבו עד אז את ברלין.¹³ סיגריד שולץ, כתבת העיתון האמריקאי המשפיע "שיקגו טריביון" בברלין, פרסמה ב-13 ביולי 1939 מאמר בשם העט שלה ג'ון דיקסון וציינה שהיא נמצאת באוסלו. במאמר היא הדגישה שבקרב ראשי הוורמכט שוררת תרעומת על שאין מעדכנים אותם בדבר האסטרטגיה הפוליטית והצבאית של היטלר ומגעיו עם ברית המועצות. "הפיקוד העליון של כוחותיה המזוינים של גרמניה אינו מודע עוד ל[כוונות] הפירר היטלר".¹⁴ כיוון שבין שולץ לגרינג היו מגעים ישירים עוד משנותיה האחרונות של רפובליקת ויימאר, יצאו ל"שיקגו טריביון" מוניטין

⁸ Klaus-Jürgen Müller, *Das Heer und Hitler. Armee und nationalsozialistisches Regime 1933–1940*, Stuttgart: DVA (1969), pp. 412–413

⁹ Andreas Hillgruber, "Quellen und Quellenkritik zur Vorgeschichte des Zweiten Weltkriegs", in: *Kriegsbeginn 1939. Entfesselung oder Ausbruch des Zweiten Weltkriegs?*, ed. Gottfried Niedhart, Darmstadt: WBG (1976), pp. 384–385

¹⁰ אברהרד יקל אינו נדרש בכתביו לנוסח לוכנר, אף שהיה בו כדי לאשש אישום מלא את פרשנותו להשקפת עולמו של היטלר. כפי שסיפר למחבר כשנפגשו במאי 2013 בשטוטגרט, בשנים מאוחרות יותר שב והרהר ב"ציטטה הארמנית" מנוסח לוכנר.

¹¹ Gerd Schultze-Rhonhof, *1939: Der Krieg, der viele Väter hatte. Der lange Anlauf zum Zweiten Weltkrieg*, Munich: Olzog (2003), pp. 321–322

¹² "Ansprache Hitlers vor den Oberbefehlshabern am 22. August 1939", https://de.wikipedia.org/wiki/Ansprache_Hitlers_vor_den_Oberbefehlshabern_am_22._August_1939 [11 May 2022]

¹³ שלא כמו בפליצקריג של 1940; כתיב חוץ רבים מנורווגיה, מדנמרק ומהולנד הופתעו אז מפרוץ המלחמה ונעצרו בברלין. ראו: Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, p. 337

¹⁴ בכל מקרה בריטניה הייתה כעת "אויב עולמי מספר 1", ואילו פשרה עם ברית המועצות הייתה רצויה, "אנגליה החליפה את רוסיה כמושא השנאה של היטלר". תפנית קיצונית זו התקבלה על דעתם של הגרמנים בזכות הטענה שהקומוניסטים הקיאו מקרבם את היהודים. John Dickson (Sigrid Schultz), "Nazi Dictator Brands Britain World Foe No. 1 (Oslo)," *Chicago Tribune*, July 13, 1939, pp. 1, 8

של עיתון שמעודכן במיוחד במהלכים במרכז הממסד הנציונל-סוציאליסטי. שולץ, ממש כמו עמיתיה מקס ג'ורדן מאן-בייסי ולואיס לוכנר מאייפי, תחזקה קשרים קבועים גם עם חוגים של מתנגדי השלטון. אפשר אפילו לראות בשלושת העיתונאים האמריקאים האלה חלק בלתי נפרד מההתנגדות הגרמנית לפני 1941.¹⁵ ייתכן אף שהעיתונות האמריקאית, עם מאמריה על "רוחות המלחמה המנשבות" והשערות פרובוקטיביות נוספות שהעלתה, היא שגרמה להיטלר לעדכן אישית את הגנרלים הבכירים שלו ב-22 באוגוסט 1939 ולהכין אותם לעתיד לבוא. הפירר קרא את העיתונות הזרה בעיון, והמדיניות שנקט הושפעה מהעיתונות הרבה יותר מכפי שהניחו בעבר.¹⁶

לואיס לוכנר מאייפי – שעד היום היא סוכנות הידיעות הגדולה בעולם – היה הכתב הבכיר שלה בברלין. הייתה לו אפוא גישה למקורות בפרוודורים האפלים של ליבו הפוליטי והצבאי של הרייך השלישי. מסירת תמליל הנאום לידיו, על כל פנים, לא הייתה אלא חלק אחד של יחסי תן-וקח ממושכים בין הפיקוד הבכיר של צבא גרמניה ובין כתבים אמריקאים בברלין. יחסים אלו, שכבר הועמדו במבחן והתבססו על אמון הדדי, נמשכו גם לאחר פרוץ המלחמה ב-1939 ואפילו לאחר כליאתם של העיתונאים האמריקאים ב-10 בדצמבר 1941.¹⁷ נאומו של היטלר לא הגיע לידיו של לוכנר במקרה ואף לא עקב מחדל של קצינים גרמנים או בגידה מיוחדת במינה.

לוכנר קיבל את המסמך מהרמן מאס בהוראת לודוויג בק, לשעבר ראש המטה הכללי. בק עצמו קיבל עותק מקורי בכתב יד מהאדמירל וילהלם קנריס.¹⁸ הקשר בק-מאס-לוכנר התנהל על מי מנוחות במשך שנים; כפי שסיפר לוכנר בתשאול המקדים לקראת משפטי

¹⁵ על ג'ורדן ושולץ ראו: Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, chaps. 3.3.2 and pp. 315–319.

¹⁶ Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, chap. 6.1. על "תצוגת התמונות" היומית של היטלר ראו: שם, עמ' 82, 488, 698; ועל מדיניות העיתונות שנקט היטלר באמצעות אוטו דיטריך (Dietrich) ונלטר הייול (Hewel): עמ' 689–699. עדיין נדרש מחקר על תפיסתו ומדיניותו של היטלר בענייני עיתונות.

¹⁷ על העסקה החשאית בין אייפי ובין המשטר הנציונל-סוציאליסטי ראו: Norman Domeier, "Geheime Fotos. Die Kooperation von Associated Press und NS-Regime (1942–1945)," *Zeithistorische Forschungen* 14, 2 (2017), pp. 199–230; עורכן ב: Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, chap. 5.

¹⁸ Hans Rothfels, *Die deutsche Opposition gegen Hitler. Eine Würdigung*, Zürich: Manesse (1994), pp. 101–102. על מאס ראו את התיאור הביורפי בתוך: Johannes Tuchel, *Im Geiste bleibe ich bei Euch. Texte und Dokumente zu Hermann Maaf*, eds. Sigrid Grabner and Hendrik Röder, Berlin: Lukas Verlag (2003), pp. 66–81; העברתו של נאום היטלר ללוכנר ראו: שם, עמ' 70; ראו גם אזכורים שונים של מאס בתוך: Gerhard Ritter, *Carl Goerdeler und die deutsche Widerstandsbewegung*, Stuttgart: DVA (1984), pp. 196, 292, 370, 499, 514, 521–522, 542–554, 558; Baldur von Schirach, *Ich glaubte an Hitler*, Hamburg: Mosaik Verlag (1967), pp. 177–178.

נירנברג, הוא החל בראשית דרכו של הרייך השלישי. בערוץ זה מסר בק ללונר שכוחות צבא הוכנסו שוב לחבל הרייך כבר ב-1936.¹⁹

בספרו *What about Germany?* כתב לונר כבר במרץ 1943 על מהימנותו של מאס ועל תנועת ההתנגדות שלו. עוד כתב על מידת הדיוק של המידע שקיבל מהם קודם שנמסר לידיו נאומו של היטלר באוגוסט 1939 ולאחר מכן:

[מאס] הוא שמסר לי לא רק את שעת השין של פרוץ מלחמת העולם השנייה, אלא אחר כך גם את היום והשעה המדויקים של ההתקפה על כרתים. הוא גם האדם שגילה – שלושים ימים קודם שהחל היטלר במתקפה על רוסיה – את היום והשעה שבהם יחלו גלים של נאצים לשטוף את ברית המועצות: 22 ביוני 1941 בשעה שלוש לפנות בוקר. שבוע לפני ההתקפה של היטלר על פולין שלח לי האיש הזה שלושה עמודים מודפסים. כותרתו של המסמך, שנכתב בגרמנית, "תוכן נאום לפני הפיקוד העליון ומפקדי הצבא, אוברזלצברג, 22 באוגוסט 1939". זהו אחד מהמסמכים הסנסציוניים ביותר, ובו בזמן המאלפים ביותר, הנמצאים ברשותי.²⁰

מנקודת מבטנו היום, הפרשנות שניתנה לנוסח לונר בשנות השישים והשבעים נראית כמעט מתוזמרת. כדי לנסות לעמוד על מניעיה אנחנו יכולים להתבונן בהתקפה המוקדמת של הנס ברנד גינזוויס על הגנרלים של הוורמכט. גינזוויס היה מן הראשונים שפירשו את מאורעות 22 באוגוסט 1939 לאחר לונר וספרו *What about Germany? Bis zum bitteren Ende* ("עד הסוף המר") הוא קבע את אמת המידה שאנשי הצבא הגרמנים וההיסטוריונים הצבאיים שהיו קשורים אליהם התמודדו איתה בשנים שלאחר מכן.²¹ על נאומו של היטלר מ-22 באוגוסט כתב גינזוויס: "[נאום זה] יוכל לספק להיסטוריונים עתידיים תובנה עמוקה בנוגע לפסיכולוגיה של היטלר, בייחוד בנוגע ליכולת השכנוע השטנית שלו שבאמצעותה גרר איתו את הגנרלים והאדמירלים אל האסון". היטלר אף לא חשש לגלות את דעתו האמיתית על בעלות הברית של הרייך השלישי – דעה שכל גרמני

¹⁹ Louis Paul Lochner, *What About Germany?*, New York: Dodd (1943), p. 11. ביולי 1945 חשש לונר שמא למאס קרה הגרוע מכול, שכן הוא לא יצר איתו קשר, שלא כמו מוסרי מידע אחרים. Testimony of Mr. Louis P. Lochner, taken at Berlin, on 25 July 1945, 6105243, by Colonel John H. Amen, IGD. National Archives Washington (NARA), 3–4; Morrell Heald (ed.), *Journalist at the Brink: Louis P. Lochner in Berlin, 1922–1942*, Philadelphia: Xlibris (2007), p. 472. הגנרל לודוויג פֶק שמר שנים רבות על קשר עם סיגריד שולץ מ"שיקגו טריביון". ראו: Sigrid Schultz, *German Underground*, Unpublished: manuscript, 51, NL Sigrid Schultz, Wisconsin Historical Society.

²⁰ Lochner, *What About Germany?*, p. 11.

²¹ Hans Bernd Gisevius, *Bis zum bitteren Ende. I. Band: Vom Reichstagsbrand zur Fritsch-Krise*, Zurich: Fretz&Wasmuth (1946). להצטלבויות בין פיקוד הוורמכט ובין היסטוריונים לאחר 1945 ראו: Paul Fröhlich, "Der Generaloberst und die Historiker. Franz Halders Kriegstagebuch zwischen Apologie und Wissenschaft", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 68, 1 (2020), pp. 25–61.

אחר שהיה מביע כמותה היה משלם עליה בחייו. "מעיני הגנרלים נתלש הכיסוי באכזריות גדולה הרבה יותר", הוסיף גינזוויס.

החלק המהותי ביותר במחקרו של גינזוויס מזכיר שבהיעדר "אמצעי זהירות" (Vorkehrungsmaßnahmen), שהייתה הנהגת הוורמכט צריכה לנקוט כנגד הפשעים שהיטלר הכריז עליהם, "עצם ההאזנה לנאום ההיסטורי הזה בברכטסגאדן (Berchtesgaden) בלי לצאת במרד גלוי הייתה חרפה שאיש לעולם לא היה יכול להינקות ממנה, ואף אשמה שאין לה כפרה".²² היסטוריונים ואנשי צבא לשעבר כמו באומגרט והילגרובר, הרמן ג'ם ופרנץ האלדר ניסו לאחר 1945 לספק הסבר הגיוני לסטירה זו בפניהם של הגנרלים הבכירים ביותר בוורמכט – אך לא היו אמיצים די הצורך להזכיר שגינזוויס הוא המאשים או לצטט את דבריו במלואם. חוות דעתו של גינזוויס בעניין ערכו של נוסח לוכנר כמקור לא קיבלה כל תשומת לב. גינזוויס ציטט נוסח זה וציין: "לבית המשפט [של בעלות הברית] בנירנברג הוצגו שלושה נוסחים [של הנאום]. על אף אחד מהם אי אפשר לומר שהוא משתווה בהיקפו ובתוכנו לכתב היד של קנריס, שממנו עדיין יש לי זיכרון מוחשי מאוד, שכן הרבתי אחר כך לעלעל בו".²³ גינזוויס טען שבהשוואה לכתב היד של קנריס, נוסח לוכנר, שהיה לדבריו האותנטי ביותר, היה בלתי מזיק במה שנוגע לשפה ולנושא.

לאור כל זה אין כנראה תוקף לטענה שנוסח לוכנר היה דרמטיזציה או אפילו זיוף, טענה שרווחה בספרות המשנית של ההיסטוריה הצבאית והדיפלומטית שאחרי 1945. קנריס לא ערך את הטיטה המקורית שלו קודם שהעביר עותק זה לאוסטר-בק-מאס ואחר כך ללוכנר, אלא רק קיצר אותה. לדברי גינזוויס, קנריס חש צורך "להעלות אחר כך את הנאום על הכתב בקצרנות, מילה במילה, במקום נסתר". השאלה אם היה איסור לכתוב הערות בזמן הנאום עדיין שנויה במחלוקת.²⁴ הראיות המוצגות כאן, על כל פנים, מבהירות זאת היטב. הנס אוסטר כלל העתק של המסמך המקורי של קנריס באוסף המסמכים שלו. הן המקור הן ההעתק אבדו, אבל אפשר שיופיעו יום אחד ב"ארכיון המיוחד" במוסקבה או במקום אחר כלשהו.

שלא כמו הנוסח הארוך יותר של קנריס (שלמרות השימוש בקצרנות ייתכן שלא היה אלא תמצית נאום של כמה שעות מפי היטלר), הנוסח של לוכנר לא נזקק לחידוד של צד שלישי כמו הנס אוסטר – כטענת מבקרי נוסח לוכנר. גינזוויס מסביר זאת כך: "כבר למוחרת היום הוא [קנריס] קרא באוזנינו את הפסקאות החשובות ביותר. הוא עדיין היה

²² Hans Bernd Gisevius, *Bis zum bitteren Ende. II. Band: Vom Münchner Abkommen zum 20. Juli 1944*, Zurich: Fretz&Wasmuth (1946), pp. 119–123

²³ שם, עמ' 120.

²⁴ הן באומגרט הן ג'ם מכישים שהיה איסור לכתוב הערות. ראו: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 19, 3 (1971), pp. 294–304, here on p. 295 Hillgruber, בניגוד ל: "Quellenkritik und Quellenkritik zur Vorgeschichte des Zweiten Weltkriegs", p. 385

מלא אימה. קולו רעד. הוא הרגיש שהיה עד למשהו מפלצתי". בחוג של קנריס הסכימו הכול ש"חובה לשמר תיעוד זה של תקופה מבולבלת למען הדורות הבאים".²⁵ האדם שנבחר למשימה היה הכתב הראשי של איי־פי בברלין, לואיס לוכנר.

וינפריד באומגרט וההיסטוריונים שהלכו בעקבותיו שיערו – מתוך הנחה שהתוצאה מלמדת כנראה על הסיבה – שלוכנר מסר את הנאום המדובר לבריטים כבר ב־25 באוגוסט 1939. בריטניה אכן כללה את כתב היד במסמכים על מדיניות החוץ שלה שפרסמה ב־1954. לבאומגרט נראה הגיוני בהחלט שההתנגדות הצבאית בסביבתם של קנריס, אוסטר וֶבֶק חשפה את הנאום כדי להשפיע על בריטניה לתמוך בה. הדרמטיזציה של נוסח לוכנר נעשתה אפוא כדי להניע את הבריטים להתערבות צבאית או לפחות לנקיטת פעולה דיפלומטית. לאמיתו של דבר, זו הייתה השערה גרידא מצידו של באומגרט, השערה שמראה שהוא לא בדק את השחקן הפוליטי לואיס לוכנר, ושמעמידה בספק את כל ביקורת המקורות שלו. למעשה, נוסח לוכנר לא נועד לבריטים כלל ועיקר. הוא נועד לאמריקאים.

באוגוסט 1939 הניחו כל המעורבים שבמלחמה הממשמשת ובאה תשמור ארצות הברית על ניטרליות לזמן מה או אולי אפילו עד סוף המלחמה. ב־1946 הבטיח לנו גינְוויס שנאומו של היטלר נועד לשמש מקור היסטורי לדורות הבאים. לא היה שום צורך בדרמטיזציה או בזיוף כדי להשיג מטרות פוליטיות קצרות טווח. דומה שלא באומגרט ולא הילגרבר ידעו שלואיס לוכנר ייצג את סוכנות הידיעות האמריקאית הגדולה ביותר – איי־פי. אילו רצתה תנועת ההתנגדות הצבאית הגרמנית להעביר את הידיעה ללונדון במהירות האפשרית, היא הייתה מוסרת את הנאום לאחד הכתבים הבריטים בברלין, שבכל מקרה עמדו לעזוב את המדינה בגלל האיום במלחמה.

ללוכנר, מצד שני, לא הייתה שום כוונה לעזוב במהירות,²⁶ וכשנמסר לו נוסח הנאום הוא עשה את מה שההתנגדות ציפתה שיעשה: הוא פנה לשגרירות ארצות הברית מתוך אמונה מוצקה שהמסמך עצמו, או לפחות תוכנו, יועברו לארצות הברית. ואולם לוכנר לא הביא בחשבון את פחדנותו של הממונה על היחסים (chargé d'affaires), אלכסנדר ק' קירק; הלה הסביר ללוכנר שאין הוא יכול להחזיק "חומר נפץ" כזה בשגרירות ולו שעה אחת. קירק תירץ את סירובו גם בטענה שייתכן שהצופן ששימש את שגרירות ארצות הברית להעברת מסרים למחלקת המדינה בווינגטון פוצח.²⁷

²⁵ Ian Colvin, *Admiral Canaris – Gisevius, Bis zum bitteren Ende II*, pp. 119–120. השו: *Chief of Intelligence*, London: Victor Gollancz ([1951] 1973), p. 107.

²⁶ בשלב זה כבר עבד לוכנר על העסקה החשאית בין איי־פי לגרמניה הנאצית. שני הצדדים הסכימו שהמסחר בתצלומי עיתונות בין הצדדים הנלחמים ימשך גם לאחר שתצטרף ארצות הברית למלחמה, והעסקה נכנסה לתוקף בסוף 1941.

²⁷ עדותו של מר לואיס פ' לוכנר (25 ביולי 1945), עמ' 4–5. השו: *The German Resistance Against Hitler: The Search for Allies Abroad, 1938–1945*, Oxford: Clarendon (1993), p. 133; Michael Marrus, *The Holocaust in History*, Hanover: University Press of New England (1987), pp. 20–21. על קירק כדיפלומט שחי חיי פאר

כדי להגן על עצמו, כעת ראה לוכנר את עצמו מחויב לכתוב על עותק הנאום בכתב יד שלו "פיסת תעמולה נבזית נגד היטלר". הוא נאלץ לשמור את המסמך בביתו עד שיוכל להכניסו לארצות הברית בדרך אחרת. במקרה של חיפוש בביתו, הוא היה מצביע על עוד מסמכים רגישים שלגביהם חש כי "זכותי וחובתי העיתונאית" להחזיק בהם כדי לקבל מידע על "כל הצדדים של הסוגיה".²⁸ שלא כמצופה, שגרירות ארצות הברית השיבה את פניו ריקם, ורק אז ניסה לוכנר את מזלו בשגרירות בריטניה. מטעמי ביטחון, הוא לא הזכיר זאת כמובן בספר זיכרונותיו *What about Germany?*, שפורסם במרץ 1943. בשגרירות בריטניה התקבל המסמך בתודה אצל הממונה על היחסים, ג'ורג' אוגילווי-פורבס (Ogilvie-Forbes), ונשלח ללונדון בתרגום לאנגלית בו ביום, 25 באוגוסט 1939. התרגום פורסם לצד מסמכים רשמיים אחרים הנוגעים למדיניות החוץ של בריטניה ב-1954.²⁹

שליטה עולמית ורצח עם: שני רכיבי מפתח בהשקפת העולם של היטלר בנוסח לוכנר

רוב מנהיגי הוורמכט התלהבו מהודעת היטלר ב-22 באוגוסט שבכוונתו להשיג "שלטון בכדור הארץ". זו הייתה הסיבה האמיתית שבגללה אמרו פובליציסטים לאחר המלחמה שנוסח לוכנר הוא דרמטיזציה ומניפולציה למטרות פוליטיות. הגנרלים והאדמירלים האחרים קיבלו את התוכניות של היטלר בלי להרהר בהתנגדות, מקצתם ככל הנראה מתוך ציפייה ל"תהילת מלחמה".³⁰ בביקורת המקורות של באומגרט לא ניתנת הדעת על השקפת העולם של היטלר. כדי לתת עליה את הדעת היה צריך לכל הפחות להכיר באפשרות שהנהגת הוורמכט הוכנסה בסוד כל פשעיו של היטלר. לכן כנראה הוקיע באומגרט את איכות השפה בנוסח לוכנר, בייחוד כאן: "ההזדמנות נוחה מאי-פעם. יש לי רק דאגה אחת, שצ'מברלין או ממזר נבזי [Saukerl] אחר כמוהו יבוא ברגע האחרון עם הצעות או שישנה

בגרמניה בזמן המלחמה ראו: Otto D. Tolischus, *They Wanted War*, London: Hamish Hamilton (1940), pp. 197, 325. לוכנר תיאר את קירק בזלזול כ"פלוטוקרט", ראו מכתב מ-10 בספטמבר 1940 בתוך: Heald, *Journalist at the Brink*, pp. 446f.

²⁸ Lochner, *What about Germany?*, pp. 13–14.

²⁹ ראו נספח; השו: Colvin, *Canaris*, pp. 99–102. באופן כללי, על המידע שהיה בבריטניה על תוכניות ההתקפה של גרמניה ראו: Wesley K. Wark, *The Ultimate Enemy: British Intelligence and Nazi Germany, 1933–1939*, London: IB Tauris (1985), pp. 116–117. על כל פנים, אין שום התייחסות לנאומו של היטלר ב-22 באוגוסט 1939 והעברתו למשרד החוץ בלונדון. השו: Klemperer, *German Resistance*, pp. 32–33.

³⁰ התוכניות לרצח עם לא היו מוגבלות ל"מזרח", שלא היה אלא ההתחלה. הן היו כלל-עולמיות: "נמשך לגרום לתסיסה במזרח הרחוק ובחצי האי ערב. בואו נחשוב כמו ג'נטלמנים" [אדונים] ונראה בעמים האלה לכל היותר אנשים חצי משוגעים בעלי חזות מלוטשת שלהוטים לטעם השוט" (נוסח לוכנר, ראו בנספח). על מטרתו האמיתית של היטלר, "כיבוש העולם", שתכוון בסופו של דבר גם נגד בעלת בריתו יפן, ראו את בן זמנו: Gunnar Thorstenson Pihl, *Germany: The Last Phase*, New York: Knopf (1944), pp. 34, 63. מטרתו הסופית של היטלר, "שלטון עולמי או לא כלום", הודגשה שוב ב: Brendan Simms, *Hitler: Only the World Was Enough*, London: Allen Lane (2019), p. 554.

את דעתו [Umfallen]. הוא יעוף מכל המדרגות גם אם אצטרך לדרוך עליו בעצמי לעיני הצלמים"³¹.

המילה Saukerl, שבנוסחים אחרים הוחלפה ב־Schweinehund ("חזיר מלוכלך"), שימשה טיעון רציני נגד תוקפו של נוסח לוכנר כמקור היסטורי: באומגרט סבור שהיטלר אולי היה משתמש בשפה נמוכה כל כך באוזני חבריו למפלגה, אבל לא היה מעז לדבר כך באוזני הגנרלים שלו. היסטוריונים לאחר המלחמה לא יכלו אף להעלות על דעתם שהיטלר היה יכול לדבר בבוטות כזאת לפני קהל זה – שבעלי הדרגות בו נאלצו ללבוש בגדים אזרחיים ושכונסו בחשאי כאילו היו חלק מארגון פשע – כדי להציג את עצמו כמפקד העליון.

באותו זמן כבר שלהב היטלר את עצמו עד שאחז בו מעין בולמוס מלחמה, גם מבחינת הרטוריקה שלו.³² אפשר להמחיש זאת באמצעות דוחות של שגריר בריטניה, נוויל הַנְדֶרסון, שמסר להיטלר מכתב רשמי מממשלת בריטניה ביום שלאחר נאומו לפני הגנרלים והביא את הפירור לידי התקף של זעם: "השפה שלו הייתה אלימה ומופרזת הן בנוגע לאנגליה הן בנוגע לפולין". נאומי התוכחה של היטלר תועדו אפילו בפרוטוקולים של משרד החוץ.³³

עוד ראייה להתאמה בין לשונו של היטלר בנוסח לוכנר ובין האידיאולוגיה שלו התקבלה מאדם ששמע את הנאום ב־22 באוגוסט ונחשב כנראה מעל לכל ביקורת בחוגי הצבא, הן לפני שנת 1945 הן לאחריה. ייתכן שמשום כך חוות הדעת הזאת מנובמבר 1939 מעולם לא צוטטה במלואה.³⁴ הגנרל קורט ליבמן ציין: "להרגשתי, נאום זה היה מלא עד גדותיו באשליות ובחוסר אובייקטיביות. הטון הבוטה והשחצני שלו היה דוחה. הייתה לך הרגשה שלאדם שמדבר כאן כבר אין מושג ברור מהי מלחמה מוצלחת והוא נחוש בדעתו להשליך את עצמו למעמקי תהום אפלה". ליבמן הדגיש את נטייתו של היטלר לקיצוניות הן מבחינת השפה הן מבחינה אידיאולוגית – נטייה שהוא והגנרלים האחרים היו עדים לה. הרשימות שלו מנובמבר 1939, ששמורות בארכיון המכון להיסטוריה בת זמננו (Institut für Zeitgeschichte) במינכן, מראות – כמו רשימותיו של קנריס באמצעות

³¹ ADAP D 7, no. 193, 171–172 (נוסח לוכנר, ראו נספח).

³² קורדט תומך בטענה זו: "קנריס האזין לנאומו של היטלר בעצמו ורשם בקצרות את רובו. זה היה מסמך קשה לקריאה, שעסק רק בהשמדה, אכזריות חסרת מעצורים, קשיחות קיצונית וחוק הגיונול". ראו: Erich Kordt, *Nicht aus den Akten. Die Wilhelmstraße in Frieden und Krieg. Erlebnisse, Begegnungen und Eindrücke 1928–1945*, Stuttgart: DVA (1950), p. 325.

³³ William L. Shirer, *Rise and Fall of the Third Reich*, New York: Simon & Schuster: השו: (1960), p. 490, f.n. 605.

³⁴ Helmut Krausnick, "Vorgeschichte und Beginn des militärischen Widerstandes gegen Hitler", in: *Vollmacht des Gewissens*, ed. Europäische Publikation, Frankfurt: Metzner (1965), pp. 177–384, here on p. 380.

גינְוויֹוס – שנאָמו של היטלר היה מעשה של אלימות שאחד ממנהיגי הוורמכט היה צריך, לדעתו, להתנגד לו. רק הגנרל ולטר פון בראוכיטש היה יכול באמת להתנגד לו. מן האחרים היו מונעים "בכוח" לעשות זאת, כפי שציין ליבמן.³⁵

רמז זה שופך אור על האווירה המפחידה ששררה בוודאי באוברזלצברג בשעות אלו של 22 באוגוסט 1939. מלבד הגנרלים נכחו שם ביום ההוא אזרחים כמו ד"ר אוטו דיטריך, ראש לשכת העיתונות של הרייך. בשעת ארוחת הצוהריים תהה דיטריך על פשר "האווירה הצוננת" והמראה ה"עגמומי" של הגנרלים.³⁶ שום נאום מפוכח של היטלר לא היה יכול להוביל למצב רגשי כזה, אלא רק נאום כגון זה שמוצג בנוסח לוכנר, ובנסיבות שתיאר הגנרל ליבמן.

ב־1939 היו ליבמן ורוב עמיתיו מוכנים להכפיף את הצבא לא רק לפוליטיקה, אלא גם לאידיאולוגיה. היו שראו בהיטלר התגלמות של קרל הגדול, שכן עד אביב 1939 עלה בידו לאחד את רוב הגרמנים במרכז אירופה במדינה אחת בלי לירות ולו ירייה אחת. לאחר הניצחונות בפּליצקריג של 1939–1940, שהיו מהירים מהצפוי, גברה אף יותר ההערצה שרחש הדרג הבכיר ביותר של הוורמכט לעריץ. בעיני גנרל כמו וילהלם קייטל, היטלר היה בכל מקרה קדוש. "הוא האמין בייעודו של הפירר וסבר שהוא חסין בפני טעויות". הנאום ב־22 באוגוסט היה מאבני הפינה של אגדה זו. מייד אחר כך הפיץ קייטל את הדעה בדבר "גאונותו של הפירר", שהייתה רחוקה מאוד מהסטנדרטים הפוליטיים והצבאיים המקובלים בחוגי הצבא של ברלין.³⁷

ההערצה שרחשו גנרלים רבים להיטלר במלחמת העולם השנייה, כשהוורמכט עשה כל שהיה ביכולתו כדי להפוך את שאיפותיו למציאות, לא הייתה העמדת פנים. פרטים על עדת מעריצים זו הגיעו לאוזני הכתבים הזרים בברלין. זמן קצר לפני פלישת בעלות הברית לנורמנדי ב־1944 עדיין היה הגנרל פילדמרשל ארווין רומל משוכנע שהוא יוכל להדוף כל ניסיון פלישה. "רומל היה מעריץ נלהב כל כך של היטלר, שאפשר לראות בטענה שלו, 'הפירר מצליח בכל דבר שהוא עושה, גם כשהדבר נראה חסר סיכוי', את דעתו האמיתית". לפני קרב אל־עלמיין כינה רומל את היטלר באוזני עיתונאים זרים "אדם שקורץ מהחומרים של אוליבר קרומוול". העיתונאים שישבו בברלין שמעו שלאחר כיבושה המוצלח של נורווגיה נישק הגנרל אדוארד דיטל את ידו של היטלר במפקדתו.³⁸ מנהגים אלו מתקופת

³⁵ Persönliche Erlebnisse des Gen. d. Inf. a. D. Curt Liebmann i. d. Jahren 1938/39 (written in November 1939), originally page 19, now ED 1-1–294, Institut für Zeitgeschichte, Archiv, Zeugenschrifttum Nr. 95

³⁶ Krausnick, "Vorgeschichte und Beginn des militärischen Widerstandes", p. 381

³⁷ Nikolaus von Vormann, *So begann der Zweite Weltkrieg. Zeitzeuge der Entscheidungen. Als Offizier bei Hitler 22. 8.–1. 10. 1939*, Leoni: Druffel (1988), pp. 30–31

³⁸ Hannelore Fuchs (ed.), *Mittendrin im Berlin der Nazizeit. Bernard Lescrier, als deutscher Journalist Mitglied im Verein der Auslandspresse, berichtet aus den 12 Jahren*, Leipzig: Amazon (2015), pp. 132f

הקיסר וילהלם השני, שכבר אז כונו בְּבִיקוֹרֵת "ניאור־ביזנטיניים", חזרו והופיעו אצל מנהיגי הוורמכט, שהוקירו את גאונותו של מפקדם העליון.³⁹

לקטעים בולטים רבים בנוסח לוכנר יש מקבילות לשוניות ואידיאולוגיות בהכרזות של היטלר שלא היו מוכרות קודם לכן או שלא זכו לתשומת לב מיוחדת. המשפט "בתוך שבועות אחדים אושיט את ידי לסטלין בגבול בין גרמניה לרוסיה ויחד נחלק מחדש את העולם" מזכיר מאוד תרחיש גיאור־פוליטי שצייר היטלר ב־7 בפברואר 1937 באוזני קרל פון ויגאנד, הכתב הראשי של "הרסט", בריאיון ל"קוסמופוליטן". היטלר הכריז בריאיון: "אבל לא אעשה את הטעויות שעשה נפוליאון" במערכה הרוסית שלו. היטלר גם אישר ששאיפותיו הן כלל־עולמיות. ויגאנד דחק בו לומר מה דעתו בעניין ערכם של היפנים כבעלי ברית מרוחקים, והיטלר השיב לו – נזכיר שוב, כבר בראשית 1937 – "נלחץ את ידי היפנים בקווקז".⁴⁰

היסוד החשוב ביותר בהשקפת עולמו של היטלר, המקבל ביטוי ברור כשמש בנוסח לוכנר, טמון בהגדרת מטרות המלחמה. מטרתו של היטלר לא הייתה "להגיע לקווים מסוימים" במובן הגיאור־פוליטי, אלא "להשמיד פיזית את היריב". גם זה לא זכה להכרה בביקורת המקורות של באומגרט והילגרובר. אדרבה, ננקטו טיעונים יצירתיים ביותר כדי לחמוק מעובדה זו וכדי לייחס את נוסח לוכנר לפועלו של הנס אוסטר, מתכננה של ההתנגדות הצבאית הגרמנית ברייך השלישי: מטרת אותו "שכתוב סנסציוני ומוגזם" של אוסטר הייתה "לגרום לנמען – ממשלת בריטניה – לנקוט צעדים כדי להרתיע את היטלר מפני קבלת החלטות לא־הפיכות בעלות תוצאות חמורות ומרחיקות לכת".⁴¹ הראינו שנוסח לוכנר לא יועד לממשלת בריטניה. אילו באמת היה הנס אוסטר הדרמטורג של נוסח זה, הוא היה בוודאי "אופר־היטלר", שכבר באוגוסט 1939 ידע ואף אמר בברור שהעריץ מעוניין במרחב מחיה (Lebensraum) רק כשטח שטוהר מעמים אחרים, שרצח עם הוא מטרה לעצמה, ושהיא חשובה יותר מהפגנת עצמה צבאית גרידא.⁴²

³⁹ על ניאור־ביזנטיניות וילהלמינית ראו: Norman Domeier, *The Eulenburg Affair: A Cultural History of Politics in the German Empire*, Rochester/New York: Camden House (2015), pp. 159–168.

⁴⁰ Karl von Wiegand, "Hitler Foresees His End", *Cosmopolitan*, April 1939, pp. 27–29, 152–155, here on p. 152. Wiegand Papers (Hoover Archives, Stanford), Box 1

⁴¹ מאלף איך האשמה במניפולציה שנעשתה לכאורה בנאומו של היטלר יוחסה להנס אוסטר. אפילו פעילותו של אוסטר בהמשך נתפסת ראייה לכך, אבל לא שאיפותיו של היטלר, שנוסח לוכנר הפך למציאות מבצית. Müller, *Das Heer und Hitler*, pp. 412–413.

⁴² האידיאולוגיה של היטלר בעניין מרחב המחיה הריק נשארה עקיבה במשך שנים רבות. אף על פי כן, זמן קצר לפני חיסולו הודיע ארנסט רם, חסידו הוותיק החשוב ביותר של היטלר, לעיתונות החוץ בברלין, שאין כאן "תשוקה לכיבוש" במובנה הקלסי: "שכן כל צירוף של נתינים לא־גרמנים חדשים יחליש מאליו את ליבת הגזע הגרמני ולכן לא יהיה בו רווח פוליטי". דברי רם לסגל הדיפלומטי ולעיתונות החוץ, 18 באפריל 1934, נרפסו בתוך: *Ausgewählte Dokumente zur Geschichte des Nationalsozialismus, Teil I und II: 1933–1945*, eds. Hans Adolf Jacobsen and Werner Jochmann, Bielefeld: Neue Gesellschaft (1961), pp. 1–4 (C,

כבר ב־1937, בזמן שרבים עדיין האמינו באפשרות לנקוט "מדיניות פייסנית" כלפי הנציונליסוציאליזם ובאפשרות להגביל את תחום השפעתו על ידי מסירת כמה אזורים במרכזה ובמזרחה של אירופה, הבין קונרד היידן ששאיפתו האמיתית של היטלר היא "יצירתה המחודשת של עילית ארית והשלטתה על העולם כולו".⁴³ בעשרות השנים האחרונות חזר והראה המחקר שמשנות העשרים המוקדמות עד 1945 התמיד היטלר באידיאולוגיה קוהרנטית, עקיבה אחת.⁴⁴ לאחר 1945 רווחה כמה שנים ההשקפה שהיטלר היה אופורטוניסט חסר תוכנית שחתר לכוח לשם כוח ולא הייתה לו לא תפיסת עולם ולא תוכנית פוליטית, אבל ההשקפה הזאת כמעט אינה זוכה עוד ליחס רציני. כפי שהראה אברהרד יקל במחקר מאלף, שני עקרונות היסוד של היטלר – השגת "מרחב מחיה" פנוי בשביל הגזע הארי ותמיכה בשליטתו בעולם באמצעות אימפריה ביבשת אירואסיה, אגב השמדת כל היהודים – שני אלה התמזגו לכלל תיאוריה אחת.⁴⁵

מיוזג זה לא היה קשה, אלא נראה מובן מאליו. שכן על פי שורת ההיגיון, מול "יהדות העולם" (Weltjudentum) אפשר להעמיד אך ורק מאמץ חובק עולם להשיג שליטה עולמית, להשמיד אחת ולתמיד את "היהודי", אויבו המסוכן ביותר של ה"ארי".⁴⁶ ב"מיינן

Dokument 18. IV. 1934). מדיניות ההשמדה של היטלר קיבלה ביטוי גם בהודעה היומית לעיתונות הגרמנית מ־29 ביולי 1941, שלדברי הלמוט סינדרמן שיקפה את ה"גישה" של היטלר בדרך הברורה ביותר: "אנו חוזרים ומדגישים שאי אפשר למדוד את הצלחת הקרבות האדירים במזרח על פי כל אתר בנפרד, שכן המטרה היא להשמיד את כוחות האויב, כמו שקרה לדוגמה בקרב הכיתור בסמולנסק". Gert Sudholt (ed.), *Helmut Sündermann. Tagesparolen. Hitlers Propaganda und Kriegsführung, Deutsche Presseanweisungen 1939–1945*. Leoni: Druffels (1973), p. 176

Konrad Heiden, *Adolf Hitler. Ein Mann gegen Europa. Eine Biographie*, Zürich: Europa-Verlag (1937), p. 239 ⁴³

לסקירות של הספרות המשונית בשלב הסוער ביותר של הוויכוח על תוכניתו של היטלר לשליטה עולמית ראו: "Endziele" Jochen Thies, *Architekt der Weltherrschaft. Die "Endziele" Hitlers*, Düsseldorf (1980) [*Hitler's Plans for Global Domination: Nazi Architecture and Ultimate War Aims*, New York: Berghahn Books (2012)]; Wolfgang Michalka, "Einleitung", in: *Nationalsozialistische Außenpolitik*, ed. Wolfgang Michalka, Darmstadt: WBG (1978), pp. 1–27; Meir Michaelis, "World Power Status or World Dominion? A Survey of the Literature on Hitler's 'Plan of World Dominion' (1937–1970)", *The Historical Journal* 15, 2 (1972), pp. 331–360; Milan Hauner, "Did Hitler Want World Domination?", *Journal of Contemporary History* 13 (1978), pp. 15–32. אני אסיר תודה לדרק רופנו (Rupnow) על ההפניות. בשנים האחרונות ניכרת התמקדות בפרסיה העולמית, החוצה גבולות לאום, של הנציונליסוציאליזם. ראו: Daniel Hedinger, *Die Achse. Berlin, Rom, Tokio 1919–1946*, Munich: Beck (2021); Stefan Ihrig, *Atatürk in the Nazi Imagination*, Cambridge, MA: Harvard University Press (2014); David Motadel, *Islam and Nazi Germany's War*, Cambridge, MA: Harvard University Press (2014)

עדיין אין מחקר שמשווה למחקר הקצר של אברהרד יקל בדיוק האינטלקטואלי שלו: Eberhard Jäckel, *Hitler's World View: A Blueprint for Power*, Middletown, CT: Wesleyan University Press (1972) ⁴⁵

ב־30 במרץ 1941, עם התקרבות המתקפה על ברית המועצות, חזר היטלר והדגיש שטבעה של המלחמה להשמיד. Max Domarus (ed.), *Hitler. Reden und Proklamationen 1932–1945*. ⁴⁶

קאמפף" תיאר היטלר את המאבק לחיים או למוות כמשחק סכום אפס בין גזעים, בהגדרו את הדחף היהודי לשליטה עולמית "תהליך אינסטינקטיבי". רק "חמורים בורגנים" יכחישו שהקרב צריך להגיע לידי הכרעה.⁴⁷ ב"ספר השני" שלו, שנכתב ב-1928 אבל מעולם לא פורסם, כתב היטלר בפירוט רב יותר על השגתו האפשרית של "מרחב מחיה" בלתי מוגבל, עמדה שמשורטטת ב"מייזן קאמפף" בקווים כלליים בלבד.⁴⁸

עד 1933 הצניע היטלר את האנטישמיות שלו במידה ניכרת, מסיבות טקטיות,⁴⁹ ועד שחלפה הסכנה של פעולה צבאית נגד הרייך הגרמני המשיך עוד שנים רבות לאחר מכן ללהג על שלום. ואולם הוא מעולם לא היה ריאליסט פוליטי, אלא ניסה לממש את האידאולוגיה שלו במונחים פנטיים. אין בכך כדי לשלול את העובדה שהוא השתמש בסכסוכים בין-לאומיים לצרכיו הטקטיים. בעודו מתכנן את מימוש מטרותיו האמיתיות הוא העמיד פנים שהוא חלק ממערך היחסים הבין-לאומי וניצל אותם בתבונה שכזאת, עד שבדעת הקהל העולמית הוא נתפס כדמות מתונה בתנועה הנציונל-סוציאליסטית.⁵⁰

מי שחתר באמת ובתמים לעמוד על טיבו היה יכול להבחין שמדי פעם נהג היטלר לחשוף להרף עין את שני צידי של המטבע המטפורי שלו, לפעמים אפילו בפרהסיה: על צד אחד של המטבע נכתב שליטה כלל-עולמית ועל צידו האחר – רצח עמים ברחבי העולם והשמדת היהודים. ב-1930 הכריז באוזני פרופסורים וסטודנטים בארלנגן (Erlangen): "כל יצור חותר להתפשטות וכל עם שואף לשליטה כלל-עולמית".⁵¹ בנאומים רבים שלו השתמש היטלר לעיתים קרובות במונחים "שליטה כלל-עולמית" ו"כוח כלל-עולמי" כמונחים נרדפים. לכן חשוב אף יותר לציין שבנוסח לוכנר הוא השתמש במונח שכמעט לא השתמש בו במקומות אחרים: "שלטון בכדור הארץ" (Erdherrschaft). מונח זה נדיר כל כך שהוא בולט מייד לעין. אבל היטלר לא השתמש בו במקרה ואפילו לא יצר תחדיש. צירוף זה, באיות Erd-Herrschaft, נמצא בספרו של פרידריך ניטשה, "מעבר

Kriegstagebuch des: השו: vol. 2, no. 4, Leonberg: Pamminger ([1973] 1988), p. 1682
 Chefs des Generalstabes des Heeres, Generaloberst Franz Halder, Eintrag v. 30. 3.
 "Endziel" 1941, Bundesarchiv, RH 2/109
 (מטרה סופית), שעדיין נדרש לה אז זמן נוסף. Eberhard Jäckel, *Hitlers Herrschaft*.
Vollzug einer Weltanschauung, Stuttgart: DVA (1986), p. 108
 1938, הושמעו אין-ספור הצהרות פומביות בעניין השמדתם הסופית של היהודים. Domeier,
Weltöffentlichkeit und Diktatur, chap. 6.1

.Adolf Hitler, *Mein Kampf*, edition no. 851–855, Munich: Eher (1943), pp. 750–751 ⁴⁷

.Jäckel, *Hitlers Weltanschauung*, pp. 120–123 ⁴⁸

כמה כתבים זרים האמינו במשך שנים שבשלב כלשהו ישמיט היטלר את האנטישמיות מ"התוכנית שלו". השמטה כזאת הייתה יכולה להגביר את הפופולריות שלו בבריטניה ובארצות הברית.
 .Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, pp. 112, 377, 651 ⁴⁹

.Axel Kuhn, *Hitlers außenpolitisches Programm*, Stuttgart: Klett (1970), p. 270 ⁵⁰

.Jäckel, *Hitlers Weltanschauung*, p. 122 ⁵¹

לטוב ולרוע".⁵² היטלר לא ליקט מן הכרך הזה באקראי, שכן ניטשה משמיע כאן נבואה – נבואה שהיטלר ראה את עצמו הכלי ההיסטורי להגשמתה: התעוררותה של אירופה אל מול רוסיה/אסיה. ניטשה כתב:

ואני אומר זאת לא כמי שרוצה בכך: אדרבא, קרוב יותר ללבי ההפך מזה – כוונתי לגידול כזה של האיום הרוסי, שאירופה תראה הכרח לעצמה להעמיד איום משלה, משמע להיות לבעלת רצון, לחשל בעזרת כת סגולית חדשה ושלטת על פני אירופה, רצון עצמי ממושך ונורא, שיהא בכוחו לקבוע לעצמו מטרות על מעבר לאלפי פנים – על מנת סוף־סוף לשים קץ לטְוִי הקומדיה הממושכת של פסיפס המדינות הקטנות, וקץ לשלל הרציות השושלתיות והדימוקראטיות של אירופה זו. עבר זמנה של פוליטיקה קטנה: המאה הקרובה מביאה עמה את הקרב על השלטון בכדור הארץ – את הכרח הפוליטיקה הגדולה.⁵³

ניטשה לא רק מדמיין מלחמה של אירופה נגד המזרח ושלטון בן אלף שנים של הארים כ"כדור הארץ", אלא אף מעודד את הרצון ה"נורא" שלהם להשמיד את אויביהם לנצח.

הנרטיב של הוורמכט ה"נקי": ביקורת מקורות כפוליטיקה של זיכרון לאחר 1945

במבט ראשון נראה שאימות מקורות הנאום שנשא היטלר ב־22 באוגוסט, פרי עבודת הכינוס של וינפריד באומגרט בסוף שנות השישים ובתחילת שנות השבעים, נעשה בקפידה. אבל לאמיתו של דבר הוא מתאפיין בשיפוטים מוסריים ובהשערות ומסתבך בסתירות פנימיות. ראוי לציין איך באומגרט מאפיין את שלושת נוסחי נאומו של היטלר שהוצגו במשפטי נירנברג. מבחינת אמיתותו, הוא מעדיף את הנוסח שנמצא בתיקי הפיקוד העליון של הוורמכט (OKW), שאינו חתום ואין בו שום סימן שמעיד על מחברו. הוא מסווג אותו, בלי שום הצדקה, כתמליל היחיד של הנאום שנרשם בו במקום.⁵⁴ על הנוסח של גנרל־אדמירל הרמן גֶס, שהתגלה בזמן כלשהו לאחר 1945, חשב באומגרט שהוא

⁵² את המונח Erdherrschaft (או Erd-Herrschaft) אפשר למצוא רק בכתביו של ניטשה, ואחר כך בכתביו של היידגר. לכן כנראה הוא לא נבחן עד כה בהקשר של נאום היטלר ב־22 באוגוסט 1939.

⁵³ Friedrich Nietzsche, *Jenseits von Gut und Böse. Zur Genealogie der Moral. Kritische Studienausgabe*, eds. Giorgio Colli and Mazzino Montinari, Munich: dtv (1999), paragraph 208, p.140. התרגום מתוך פרידריך ניטשה, מעבר לטוב ולרוע: לגניאלוגיה של המוסר (תרגום: ישראל אלדד), ירושלים ותל אביב: שוקן (1979), עמ' 123.

⁵⁴ לדעתו של באומגרט, מבחינה "רשמית" נוסח זה נחשב טוב יותר רק בשל מקום הימצאו. אין הוא בוחן את האפשרות שנוסח זה מתיקי OKW היה גרסה מרוככת של כתב יד קנריס, שצורף לתיקייה למרות האיסור של היטלר לרשום הערות והיעדר שם המחבר. מסמך PS-798 סווג בנירנברג "העתק" לא חתום שאין בו סימן המעיד על מחברו. Staff Evidence Analysis on Document "PS-798" from 17 September 1945, IMT-NRMB-HL57AEV-20 (Nuremberg Trials Collection at Harvard Law School).

מעניין, אך אותנטי פחות. את נוסח לוכנר, לעומת זאת, הוא ביטל באמירה שהוא תוצר של "ייצור פרטי".⁵⁵

עדיין לא ברור למה הנוסח של בָּם, שהועלה על הכתב לאחר 1945 מתוך מוטיבציה צפויה שמתבססת על פוליטיקת הזיכרון של התקופה, אמור להיחשב "רשמי" יותר מנוסח לוכנר. באומגרט פוסק במפתיע: "לאחר שקבענו בוודאות כמעט מוחלטת שקנריס הוא מחבר הפרוטוקול חסר החתימה [נוסח C], האם אנחנו יכולים שלא להסיק שנוסח לוכנר [נוסח L] מבוסס עליו למרות תוספות שנוספו למטרה הפוליטית של העברת המסמך ללונדון ולמרות הדרמטיזציה של תוכנו? כיוון ש[לוכנר] בוודאי לא כתב את הנוסח בעצמו, אנחנו יכולים לחשוב ש[הנֶסֶך] אוסטר או דמות אחרת שהייתה מקורבת לתנועת ההתנגדות הגרמנית שימש 'עורך' שלו".⁵⁶ בפסקה זו מתברר איך הדעות הקדומות וההשערות של באומגרט משמשות בערבוביה עם ההבנה הנכונה שהאדמירל קנריס היה אבי נוסח OKW (נוסח C) ואף אבי נוסח לוכנר (נוסח L).⁵⁷

באומגרט כמעט אינו מנסה להסתיר את דעתו השלילית על תנועת ההתנגדות הצבאית, ובייחוד על הנס אוסטר. דעה זו מערפלת את מבטו עד שאין הוא רואה אפשרויות פירוש אחרות.⁵⁸ הוא מניח שיש לו זכות להשתמש בטיעונים ובהסתברויות מנוגדים. הוא טוען שלא די בהיעדר המונח Schweinehund בכל הנוסחים האחרים מלבד זה המועדף עליו, נוסח C, "כדי להסיק בהכרח שהוא לא נאמר".⁵⁹ על פי אותו היגיון ייתכן שכבר אז התעוררה השאלה: למה שנוסח לוכנר לא ייחשב הסיכום האותנטי ביותר ששרד מנאומו של היטלר? כפי שאפילו באומגרט נאלץ להודות, מבחינת התוכן נוסח זה ונוסח OKW דומים זה לזה יותר מכל האחרים.⁶⁰ סביר יותר אפוא שנוסח OKW הוא גרסה מקוצרת מאוד של כתב יד קנריס, שכן הוא נוסף לתיקי OKW אף שבמהלך הנאום עצמו נאסר על הנוכחים לרשום הערות. אבל מבחינת שפה ותוכן, הוא רוכך. נוסח לוכנר, לעומת זאת, היה רק נוסח מקוצר של כתב היד של קנריס, לא נוסח ממותן שלו מבחינת הלשון והתוכן. הנחה זו מקבלת חיזוק מעוד טיעון מביקורת המקורות שלא היה מוכר בשנות השישים, והשבעים: אזכורו של ג'ינגיס חאן, הנציג הידוע ביותר לשמצה של שלטון אסייתי אלים,

⁵⁵ Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939", p. 121.

⁵⁶ שם, עמ' 139.

⁵⁷ "וכך הוא המשיך ללהג, ואדמירל קנריס, שעמד ברקע בלי להתבלט, רשם כל הזמן את הדברים". הפסקאות שאינן קולוויין מצטט הן מנוסח לוכנר. Colvin, *Canaris*, pp. 104–105.

⁵⁸ Krausnick, "Vorgeschichte und Beginn des militärischen Widerstandes", p. 381, f.n. 557.

⁵⁹ Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22. August 1939", p. 134.

⁶⁰ שם, עמ' 138.

מופיע רק בנוסח לוכנר. כפי שהראה ריצ'רד ברייטמן, אזכורו נובע בבירור מהשקפת העולם של היטלר (ושל הימלר).⁶¹

היטלר נקב בשם זה בנאומו בארמון הספורט (Sportpalast) ב־3 באוקטובר 1941, שבו דיבר בזכות ניצחון על ברית המועצות וטען שהוא מנהל מלחמת מנע כדי למנוע "סופה מונגולית שנייה של ג'ינגיס חאן חדש".⁶² ב"מונולוגים" שלו היטלר מזכיר את ג'ינגיס חאן בהערצה שלוש פעמים.⁶³ יש גם התייחסויות מוקדמות יותר.⁶⁴ אזכור ג'ינגיס חאן בתקופת המלחמה לאחר 1939 מתיישב יפה עם השוואות לגיבורי מלחמה לא־נוצרים כגון המלך האגדי אטילה ההוני – נוהג פופולרי בקרב הנצינוליסוציאליסטים.⁶⁵

באומגרט גם לא בחן בביקורת המקורות שלו את נוסח לוכנר בהקשר של הנאומים שנשא היטלר באוזני קציניו בין 1933 ל־1945 – ובייחוד נאומיו מ־1939. אילו עשה כן היה מבחין שנוסח לוכנר לא היה חריג ביחס לרקע ההיסטורי הספציפי ולמעמד, למטרה ולקהל, אפילו לא מבחינת התוכן והשפה. אדרבה, נאום זה ונאומים אחרים שנשא היטלר לפני קציניו – ובייחוד לפני הפיקוד הצבאי – עשויים כולם מקשה אחת. כבר בנאום הראשון שנשא בתפקיד רייכסנצלר לפני ראשי הרייכסוור (Reichswehr), כפי שנקרא אז

⁶¹ Richard Breitman, "Hitler and Genghis Khan", *Journal of Contemporary History* 25 (1990), pp. 337–351. סביר שהיטלר קיבל מידע על רצח העם הארמני מיידו מקס ארווין פון שויבנר־ריכטר, שהיה אז סגן קונסול גרמניה בארזורום. Paul A. Leverkuehn, *German Officer during the Armenian Genocide: A Biography of Max von Scheubner-Richter*, London: Gomidas (2008). הימלר הפיץ את ספרו של מיכאל פראודין, "ג'ינגיס חאן ומורשתו", (Michael Prawdin, *Tschingis-Chan und sein Erbe*), לראשי הס"ס והוואפן־ס"ס. ראו בעניין זה: *Die Organisation des Terrors. Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1943–1945*, ed. Matthias Uhl, Munich: Piper (2020), 260, entry on 2 May 1943.

⁶² Domarus (ed.), *Hitler. Reden*, vol. 4, pp. 1758–1767, here on p.1763.

⁶³ Adolf Hitler, *Monologe im Führerhauptquartier 1941–1944. Die Aufzeichnungen*, Heinrich Heims, Hamburg: Knaus (1980), pp. 137, 367, 370. טקסט ביקורתי על מקור Mikael Nilsson, "Hitler redivivus. Hitlers Tischgespräche und Monologe", *Vierteljahreshefte für die Zeitgeschichte* 67, 1 (2019), pp. 105–145.

⁶⁴ Ihrig, *Atatürk in the Nazi Imagination*, pp. 85–87; Thomas Weber, *Becoming Hitler: The Making of a Nazi*, New York: Basic Books (2017), pp. 215–217, 275–277, 333, especially pp. 382f. המחלוקת בגרמניה, שנמשכה מרצח העם הארמני עד שנות השלושים של המאה העשרים והיטלר השתתף בה, מתוארת בפרוטרוט בתוך: Margaret Lavinia Anderson, "Who Still Talked About the Extermination of the Armenians? German Talk and German Silences", in: *A Question of Genocide*, ed. Ronald Grigor Suny, Oxford: Oxford University Press (2011), pp. 199–220, 372–379. ובאופן כללי יותר בתוך: Ihrig, *Justifying Genocide: Germany and the Armenians from Bismarck to Hitler*, Cambridge, MA: Harvard University Press (2016).

⁶⁵ Wolfram Pyta, *Hitler. Der Künstler als Politiker und Feldherr: Eine Herrschaftsanalyse*, Munich: Siedler (2015), p. 435.

הצבא, ב־3 בפברואר 1933, הכריז היטלר שהוא יפעל "לכבוש מרחב מחיה חדש במזרח ולגרמניזציה חסרת רחמים שלו".⁶⁶

בייחוד בקרב קציניו רצה היטלר לחזק את הנאמנים, לכבוש את לב המהססים ולשכנע אותם במטרותיו. ב־10 בפברואר 1939 הכריז באוזני המפקדים שכינס בלשכת הרייכסקנצלר: "אני סבור שחשוב במיוחד שהקצינים יהיו מודעים להיגיון שהנחה אותי במשך שנים רבות מאוד, ולא רק ב־1938". הישגיו מאז 1933 לא היו "תוצאה של הרהורים ספונטניים, אלא של ביצוע תוכנית קיימת, גם אם כמה מתאריכי היעד השתנו מעט". נוסף על כך, היטלר הכין את מפקדיו לאופי המלחמה המתקרבת: "המלחמה הבאה תהיה מלחמה של אידיאולוגיה טהורה, כלומר מלחמה מכוונת בין עמים וגזעים".⁶⁷

יוכן טיס פרסם את המונולוג הזה בפעם הראשונה כלשונו ובמלואו ב־1976. המונולוג מגיע לשיאו בהכרזה "מטרות המלחמה: (א) לשלוט באירופה; (ב) לשלוט בעולם מאות שנים". גם הנס אוסטר רשם את הנאום הזה, העתיק אותו בקפידה והפיץ אותו.⁶⁸ טיס מגדיר את ההתקפות החריפות שהשמיע היטלר לעיתים קרובות להפליא באוזני קציניו "מחזור של נאומים" "שתכליתם להכניס את הוורמכט בסוד כוונותיו הסופיות".⁶⁹ בכל הנאומים של שנת 1939 – בייחוד ב־10 בפברואר, ב־11 במרץ, ב־22 באוגוסט וב־23 בנובמבר – היטלר עוסק במוטיבים מרחב מחיה, מאבקי גזע והשמדת גזע וכן בשליטה כלל־עולמית. לאמיתו של דבר, כל נאומיו לפני קצינים שיש בידינו נוסח מדויק שלהם מכילים קטעים העוסקים בשליטה עולמית או מצביעים על הכיוון הזה.⁷⁰ הנאום ב־22 באוגוסט מתאים אפוא ל"מחזור הנאומים" של 1939 כמו חלק בתצרף, אם כי טיס לא הכיר את נוסח לוכנר או שקיבל את דעתם של באומגרט והילבורג, שהמעטו בערכו.⁷¹ והוא לא היה היחיד. גם יקל ואקסל קון לא ראו שום סיבה להסתמך במחקריהם על נוסח זה של הנאום מ־22 באוגוסט 1939.⁷²

⁶⁶ Thilo Vogelsang, "Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr 1930–1933", *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 2 (1954), pp. 397–436, here on p. 435. השו: Andreas Wirsching, "'Man kann nur Boden germanisieren': Eine neue Quelle zu Hitlers Rede vor den Spitzen der Reichswehr am 3. Februar 1933", *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 49 (2001), pp. 516–550. השו: Richard Evans, *The Coming of the Third Reich*, London: Allen Lane (2003), p. 316.

⁶⁷ Thies, *Architekt der Weltherrschaft*, pp. 113–115.

⁶⁸ שם, עמ' 112–113.

⁶⁹ שם, עמ' 116–117.

⁷⁰ שם, עמ' 120–121.

⁷¹ טיס מזכיר רק את שני הנוסחים האחרים של בית הדין הבינ־לאומי הצבאי (IMT) לנאום זה. שם, עמ' 120.

⁷² Jäckel, *Hitlers Weltanschauung*, הנאום אינו מוזכר כלל. קון נוהג כבאומגרט ומזכיר אותו רק בהערת שוליים. Kuhn, *Hitlers außenpolitisches Programm*, pp. 254–256.

"זה אכן היטלר האמיתי": נוסח לוכנר במשפטי נירנברג

לסיום ננסה להפריך את הטענה שבית הדין הבין-לאומי הצבאי לפשעי מלחמה בנירנברג "התייחס בביטול" לנוסח לוכנר. לוכנר ייחס לנאום זה של היטלר חשיבות רצינית ניכרת. ב־1955, בגאווה לא מוסתרת, הוא ציטט מן הספר "דמדומי ברלין" של לוטננט-קולונל בייפורד-ג'ונס, שעזמו נסע לנירנברג: "הוא [לוכנר] אמר לי שהוא היה אחראי לגילויים של המסמכים השעורריים ביותר מאי־ספור המסמכים – כאלה שיוכיחו את הכוונה הפלילית של הנאצים לפתוח במלחמה".⁷³ גאווה מאוחרת זו של לוכנר הייתה מובנת, אבל לא הולמת במיוחד. הוא אכן מסר את תמליל נאומו של היטלר לתובעים מטעם המדינה ב־1945 והאמין שמילא את חובתו. אבל מבחינה משפטית, כדי שהמסמך יוכל לשמש ראיה במשפט, לא רק תוכנו היה חשוב, אלא גם הנסיבות שבהן הגיע לידיו של לוכנר. נדרשה הצהרה אישית של לוכנר עצמו.

ב"ניתוח הראיות" של צוות החקירה נרשם כי כדי לאפשר את הצגת מסמך L-3 (נוסח לוכנר) כהוכחה בשימוע, יש לנקוט את הפעולות האלה: (1) לאתר את מי שמסר את עותק הנאום ללוכנר; (2) להשיג עותק מקורי או מאומת; (3) להשלים את התרגום ולאמת אותו ולהשיג תצהיר או אישור שמעידים על נכונות התרגום; (4) להשלים באמצעות תשאול.⁷⁴

שלא כטענת מבקרי נוסח לוכנר, L-3 לא הושאר מחוץ למשפט משום שנחשב לא־אמין או אפילו זיוף. להפך. אבל היה בלתי אפשרי להשלים את הפעולות המשפטיות האמורות בפרק הזמן הקצר שעמד לרשות החוקרים. קשה במיוחד היה למצוא את הרמן מאס, שמסר את העותק ללוכנר, והיה קשה גם להשיג את המסמך המקורי. החוקרים במשפטים דבקו בהליך החוקי ככתבו וכלשונו, אבל הגישה הפורמליסטית שנקטו גרמה להם להתעלם הן מתפקידו הפוליטי של לואיס לוכנר הן מהנסיבות ההיסטוריות שבהן נמסר לו כתב היד. מחדלים משפטיים אלו, שאפשר לייחס אותם לאווירה הקדחתנית של משפטי נירנברג, חזרו בביקורת המקורות ההיסטורית של באומגרט. הוא אפילו ביסס את טיעונו עליהם.

התובעים נמנעו מלהסתמך על L-3 כעל ראיה רק בשל טקטיקת ההתדיינות. ואולם לנוסח לוכנר הייתה השפעה רבה על דעת הקהל. בעיקר ראוי לציין שמסמך זה עורר חילופי דברים חריפים בזמן הדיונים בבית המשפט:

נשיא בית המשפט: ובכן, אין לנו מה לעשות עם המסמך השלישי [L-3] משום שאיש לא קרא אותו.

⁷³ Wilfred Byford-Jones, *Berlin Twilight*, London: Hutchinson (1946), מצוטט בתוך: Louis Paul Lochner, *Steis das Unerwartete. Erinnerungen aus Deutschland 1921–1953*, Darmstadt: Schneekluth (1955), pp. 353 f

⁷⁴ Staff Evidence Analysis on Document "L3" from August 4, 1945, IMT-NRMB-HL5762F-1 (Nuremberg Trials Collection at Harvard Law School)

ד"ר שטאמר: אדוני הנשיא, אבל המסמך הזה פורסם בעיתונות ונראה שהתביעה היא שמסרה אותו לעיתונות. לכן הן להגנה הן לנאשמים יש אינטרס של ממש שיינתן הסבר קצר של העובדות הנוגעות למסמך זה.⁷⁵

התובע מטעם המדינה התנצל בעוקצנות שהוא שם את L-3 בערמת המסמכים לתקשורת. העיתונות הביין-לאומית קיבלה אפוא, ולא במקרה, 250 "העתקים משוכפלים" של נוסח לוכנר.⁷⁶

ברור אפוא שהתובעים מטעם המדינה ראו בנוסח לוכנר מסמך אותנטי ורצו לראותו מודפס בעיתונים. הם אף השתמשו ב-L-3 בחקירות המקדימות ועוררו את חמתו של הגנרל אלפרד יודל, בין השאר.⁷⁷ תוכנו היה פשוט תמציתי הרבה יותר מזה של שני הנוסחים האחרים שהיו זמינים אז, והיה אפשר להסתייע בו כדי להוכיח באופן משכנע שהרייך הגרמני תכנן מלחמות תוקפנות, פשעי מלחמה שיעשו בדם קר, רצח עם ושליטה עולמית. ולא זו בלבד, אלא שהפיקוד הבכיר של הוורמכט היה כמובן ער לתוכניות אלו, תמך בהן והוציא אותן אל הפועל.⁷⁸ עם זאת, החוקרים לא הצליחו לשחזר את שלבי העברת המסמך ללוכנר. משום כך הסתמכו בדיונים רק על שני סיכומים קצרים של נאומו של היטלר מ-22 באוגוסט 1939, מתוך תיקי OKW. אף שלא צויין בהם תאריך והם לא היו חתומים, מקורם לא אפשר להגנה להטיל בהם ספק בטענה שהם "לא-רשמיים".⁷⁹

ראוי לציין שהסנגור ד"ר שטאמר (Stahmer) הודה שהיטלר נשא נאום ב-22 באוגוסט 1939, אבל אמר שנאסר לתעד אותו בקצרנות – והייתה לכך מן הסתם סיבה טובה: "איש מהנוכחים לא הוסמך לרשום את האירועים בקצרנות, וכיוון שאין שום חתימה אי אפשר לקבוע מי כתב אותם או מי אחראי למהימנותם".⁸⁰ ייסורי המצפון של מי שחוו את הנאום כ"מעשה אלימות" אומרים הכול.

⁷⁵ IMT Proceedings, 378 (Nuremberg Trials Collection at Harvard Law School)

⁷⁶ שם, עמ' 380.

⁷⁷ Jens Brüggemann, *Männer von Ehre? Die Wehrmachtgeneralität im Nürnberg Prozeß 1945/46. Zur Entstehung einer Legende*, Paderborn: Schöningh (2018), p. 102

⁷⁸ כבר במרץ 1943 הסביר לוכנר: "מהנאום באוברזלצברג, שנישא עשרה ימים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, עולה שהיטלר הוא אכן האדם שתכנן את המלחמה הזאת, שרצה במלחמה הזאת ושבסופו של דבר הצליח לחולל את המלחמה הזאת".¹⁸ Lochner, *What About Germany?*, p. 18.

⁷⁹ IMT Proceedings, 9813 (Nuremberg Trials Collection at Harvard Law School)

⁸⁰ IMT Proceedings, 377 (Nuremberg Trials Collection at Harvard Law School). ב-16 במאי 1946 שוב הוטל ספק במהימנות שני הנוסחים (מוצגים 29+30): הסנגור ד"ר זימרס (Siemers) טען שאין הם אלא מקבץ דפים בלי תאריך ובלי חתימה. IMT Proceedings, 9782–9784. זימרס אף טען שהקטע אינו מבוסס על פרוטוקול מדויק והוסיף שהיטלר לא דיבר בדרך זו: "המילים 'קודם כול השמדת פולין', 'המטרה היא לסלק כוחות חיים, לא להגיע לקו מסוים' – מילים אלו לא נאמרו, והפיקוד העליון של גרמניה לא היה מסכים שלמלחמה תהיה מטרה כזאת. בהקשר זה הרשו לי להזכיר לבית המשפט שיש נוסח שלישי של נאום זה, L-3, שהוזכר

הכתב המיוחד של "טיימס" הלונדוני ציטט במאמר מ־24 בנובמבר 1945 את הדברים האלה מ־L-3: "להרוג ללא רחמים את כל הגברים, הנשים והילדים בני הגזע הפולני או הדוברים פולנית", וכן את השאלה הרטורית "מי עדיין מדבר היום על השמדת הארמנים?" היה ברור לו: "זהו היטלר האמיתי". בעיני "טיימס" היה נוסח לוכנר הוכחה ניצחת לפשעים של היטלר והנציאונל־סוציאליזם, בין שהוצג בנירנברג כראיה רשמית ובין שלא הוצג כך: "מילים מחושבות אלו מפלילות כל כך, עד שנראה כמעט מיותר להתייחס למסמכים האחרים שהציגה התביעה כהוכחה לכוונות הנאצים לפתוח במלחמת תוקפנות".⁸¹

להתנגדות ההגנה, שטענה שהיטלר מעולם לא הכריז על פשעים כאלה באוזני הגנרלים שלו, השיב התובע מטעם המדינה, תומס ג' דוד: "אני חושב שהראיות הממשיות בתיק עד כה מלמדות שלא זו בלבד שהדברים נאמרו, אלא שהם נעשו".⁸² למרבה הפליאה, בשנים 1945–1946 לא היה ידוע בנירנברג שלוכנר פרסם את נאומו של היטלר כבר ב־1943 ושיבץ אותו בתחילת ספרו *What about Germany?* – או שדבר הפרסום הוסתר.⁸³ אפשר להניח שלוכנר ביקש ששמו לא יוזכר בכתב האישום ושהוא לא יהיה מעורב בדיונים בבית המשפט. בתפקיד יד הוא היה מסכן את דיווחיו מהמשפטים ככתב של איי־פי. באותו זמן בדיוק היה עתידו המקצועי באיי־פי לא ברור. במשפטים שלאחר מכן, דוגמת משפט מנשטיין ב־1949, הוא כבר לא היה כתב של איי־פי והעיד ברצון.⁸⁴

במשפט נירנברג לא היה ידוע, או לא הוזכר, שהמקור הגרמני של נוסח לוכנר כבר נדפס ב־1944 בעיתון של קהילת הגולים, *Deutsche Blätter*.⁸⁵ לוכנר עצמו שלח אותו לעורכים בזמן המלחמה. להם היה ברור: "בידינו הנוסח המקורי, הלא־מצונזר של נאום זה.

בבית המשפט, שהוא אף גרוע מאלה ופורסם בעיתונות העולם. בכל מקום שבו מישו אמר משהו למישהו הוזכר הנאום הגרוטסקי, האכזרי הזה. מסיבה זו, לטובת האמת ההיסטורית יש לברר אם היטלר דיבר בדרך איומה זו באותו זמן. למעשה, אני מודה שהוא השתמש בביטויים חריפים רבים, אבל הוא לא השתמש במילים כאלה. יש לזה חשיבות רבה מבחינת המוניטין של המפקדים שנכחו שם". זימראס הודה אפוא שלא מדובר עוד בפושעים נאציים מסוימים אלא בהצלת כבודה של הנהגת הוורמכט. *IMT Proceedings, 9784–9785 (Nuremberg Trials. Collection at Harvard Law School)*.

⁸¹ הטקסט של "הכתב המיוחד" מתוארך ל־23 בנובמבר 1945 ונאמר בו שהתובעים האמריקאים הציגו את הראיות שלהם "הערב", *Times*, November 24, "Nazi Germany's Road to War", 1945, p. 4.

⁸² *IMT Proceedings, 9812 (May 17, 1946)*, על ההלימה בין מילותיו של היטלר לפעולותיו ראו: Domeier, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, pp. 119, 575–576.

⁸³ Lochner, *What about Germany?*, pp. 11–18.

⁸⁴ Krausnick, "Vorgeschichte und Beginn des militärischen Widerstandes", p. 381, f.n. 557.

⁸⁵ התרגום האנגלי לנוסח לוכנר צוטט במאי 1947 כמעט במלואו בתוך: William L. Shirer, *End of a Berlin Diary*, New York: Knopf (1947). שירר הניח בשלב זה בטעות שנאומו של היטלר נמסר ללוכנר רק "במהלך המלחמה". שם, עמ' 252.

כל אדם בר־דעת יודע שאי אפשר להמציא את צורת הדיבור הזאת, שכן היא חושפת באופן בוטה להפליא את הטבע האמיתי של הנאציזם ושל הפירר הנורא והאיום שלו.”

כפי שעשה גיָוויס זמן מה אחר כך, *Deutsche Blätter* הביע דעה מוסרית נחרצת על מפקדי הוורמכט:

והגנרלים? איש מהם לא נקף אצבע כדי לפרק מנשקו משוגע כשהחל להמיט על העולם את האסון הגדול מכול. אולי הם הסתייגו ממה שהורה להם לעשות. אבל הם צייתו – ולעיתים קרובות כל כך! רובם ביצעו פקודות אלו בדרך שמקפאה את דמנו. זה יישאר כתם איום על שמה של גרמניה. קללת ההיסטוריה רובצת עליהם, ואיננו יכולים לצפות מהם לתרום משהו לעתידה של גרמניה!⁸⁶

מנקודת המבט של ימינו, מצער שנוסח לוכנר לא זכה להכרה הולמת בנירנברג. אפילו בתום המשפטים הנרחבים האלה נשאר אותו נאום יחיד של היטלר הראיה הנוקבת ביותר לתוכניותיו לכיבוש עולמי ולהשמדה. התובעים הגבילו אפוא את עצמם להוכחה שהתקיימו מלחמות תוקפנות פליליות. להגבלה זו הייתה השפעה על ההיסטוריוגרפיה לאחר 1946. בשנים שלאחר מכן שקעו היסטוריונים בניתוח פסיכולוגי של היטלר האופורטוניסט והניהיליסט, הדְבֵק – לכאורה בלי תכנון – בכוח ובאלימות. לתעמולה של בעלות הברית, שנועדה במקורה לגייס את העולם לצאת נגד התוכניות של היטלר לשליטה עולמית, היו תוצאות קשות.⁸⁷ לא חוקרים מתחום המשפט ולא חוקרים מתחום ההיסטוריה רצו לבסס את מחקריהם בנושא הנציאליסטי-סוציאליזם על התעמולה מזמן המלחמה, גם אם היא הייתה קרובה לאמת.

בנירנברג, כמה מהכתבים הזרים שדיווחו בעבר מברלין, בהם לוכנר, הרגישו מן הסתם הקלה עצומה ששמותיהם לא עלו במשפט ושהקנוניות, ההסדרים והעסקות החשאיות⁸⁸ שלהם ושל כמה מהנאשמים הגיעו לסיומם על הגרדום. לוכנר החמיץ הזדמנות היסטורית. הנוסח “שלו” לנאום היה יכול לשמש ראיה בדיונים בנירנברג רק אילו העיד. כל האחרים שדאגו שהנאום יגיע לידיהם בסופו של דבר – קנריס, בק, אוסטר ומאס – נרצחו בידי הנאצים.

בשלב זה, המידע העומד לרשות ההיסטוריונים על הרקע והנסיבות נרחב יותר מהמידע שעמד הן לרשות החוקרים והשופטים ב־1945–1946 הן לרשות ההיסטוריונים בשנות השישים והשבעים. נרטיב הוורמכט “נקי הכפיים” פורק זה מכבר. לכן בהחלט

⁸⁶ NN, “Hitler, der Verantwortliche, und seine Trabanten,” in: *Deutsche Blätter* 1 (1944), pp. 117–119 (37–39).

⁸⁷ Dietrich Aigner, “Hitler und die Weltherrschaft,” in: Michalka (ed.), השוו: *Nationalsozialistische Außenpolitik*, pp. 49–69, here on p. 54.

⁸⁸ על לואיס לוכנר כיוזם העסקה החשאית בין איי־פי לגרמניה הנאצית, שלא נחשפה עד 2017, ראו: Domeier, *Geheime Fotos*, and idem, *Weltöffentlichkeit und Diktatur*, chap. 5.

הגיע הזמן לבסס על נוסח לוכנר של נאום היטלר מ-22 באוגוסט 1939 מחקרים נוספים, ושההיסטוריונים יכירו בהיותו מסמך מפתח של האידיאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית המבטא בדרך ברורה כשמש את שני הרעיונות העיקריים של היטלר – שליטה עולמית ורצח עם.

נספח

תיעוד נאומו של היטלר לפני הגנרלים הבכירים של הוורמכט באוברזלצברג, 22 באוגוסט 1939 ("נוסח לוכנר")⁸⁹

ההחלטה לתקוף את פולין התקבלה באביב. תחילה היה חשש שבגלל המערך הפוליטי ניאליץ לתקוף בו זמנית את אנגליה, צרפת, רוסיה ופולין. גם את הסיכון הזה היינו צריכים לקחת. גרינג הראה לנו שתוכנית ארבע השנים שלו היא כישלון, ושאם לא ננצח במלחמה שבדרך יאזל כוחנו.

מאז סתיו 1938, ומאז הבנתי שיפן לא תלך איתנו ללא תנאי, ומוסוליני בסכנה בגלל מלך אידיוט ונסיך כתר בוגד מנוול, החלטתי ללכת עם סטלין. אחרי הכול, יש בעולם רק שלושה מדינאים גדולים: סטלין, אני ומוסוליני. מוסוליני הוא החלש ביותר, כי הוא לא הצליח לשבור לא את הכתר ולא את הכנסייה. רק לסטלין ולי יש חזון של העתיד. לכן בתוך כמה שבועות אושיט את ידי לסטלין בגבול גרמניה-רוסיה ויחד איתו נחלק מחדש את העולם.

כוחנו טמון בזריזותנו ובאכזריותנו; גיינגיס חאן שלח מיליוני נשים וילדים למותם ביודעין ובלב קל. בעיני ההיסטוריה הוא רק מייסד המדינות הדגול. בנוגע למה שאומרת עליי הציוויליזציה המערבית החלשה, אין לזה שום חשיבות. נתתי את הפקודה ואירה בכל מי שישמיע מילה אחת של ביקורת, כי מטרת המלחמה אינה להגיע לקווים מסוימים אלא להשמיד פיזית את היריב. לכן הצבתי – בינתיים רק במזרח – את יחידות גולגולת המת [SS-Totenkopfverbände] שלי בלוויית הפקודה לשלוח למוות, ללא רחמים וללא חמלה, מספר רב של נשים וילדים ממוצא פולני ודוברי פולנית. רק כך נוכל להשיג את מרחב המחיה שאנחנו צריכים. אחרי הכול, מי מדבר היום על השמדת הארמנים?

הקולונל-גנרל פון בראוכיטש הבטיח לי שגימור את המלחמה נגד פולין בתוך כמה שבועות. אילו דיווח לי שהוא זקוק לשנתיים, או אפילו רק לשנה, לא הייתי נותן את הפקודה להתקדם והייתי חובר זמנית לאנגליה, במקום לרוסיה, כי איננו יכולים לנהל מלחמה ארוכה. אין ספק שנוצר מצב חדש. היה לי ניסיון עם התולעים העלובות האלה דאלאדיה וצ'מברלין במינכן. הם פחדנים מכדי לתקוף. לכל היותר הם יטילו מצור. כנגד זה יש לנו את האוטרכיה שלנו ואת חומרי הגלם הרוסיים.

⁸⁹ British Documents on Foreign Policy, Series 3, vol. VII, NO. 399

אוכלוסיית פולין תדולדל והיא תיושב בגרמנים. ההסכם שלי עם פולין לא נועד אלא להרוויח זמן. וחזן מזה, רבותי, הגורל של רוסיה יהיה בדיוק כמו מה שאני אומר לכם עכשיו על פולין. אחרי שסטלין ימות – הוא אדם חולה מאוד – נשבור את ברית המועצות. אז יעלה שחר השלטון הגרמני על העולם.

המדינות הקטנות לא יכולות להפחיד אותי. לאחר מותו של כמאל שולטים בטורקיה אנשים מפגרים ואידיוטים למחצה. קרול מרומניה כל כולו עבד נרצע לתאוות המיניות שלו. מלך בלגיה והמלכים הנורדים הם מריונטות רפות שכל שתלויות בכושר העיכול של עמיהם הזללנים והעייפים.

נצטרך לכלול בעסקה את נטישת יפן. נתתי ליפן שנה שלמה. הקיסר הוא בן דמותו של הצאר האחרון – חלש, פחדן, הססן. הוא יהיה קורבן של המהפכה. החבירה שלי ליפן מעולם לא הייתה פופולרית. נמשיך לגרום לתסיסה במזרח הרחוק ובחצי האי ערב. בואו נחשוב כמו "גינטלמנים" [אדונים] ונראה בעמים האלה לכל היותר אנשים חצי משוגעים בעלי חזות מלוטשת שלהוטים לטעם השוט.

ההזדמנות נוחה מאי פעם. יש לי רק דאגה אחת, שצ'מברלין או ממזר נבזי [sauker] אחר כמוהו יבוא ברגע האחרון עם הצעות או שישנה את דעתו [umfallen]. הוא יעוף מכל המדרגות גם אם אצטרך לדרוך עליו בעצמי לעיני הצלמים.

לא, מאוחר מדי לזה. ההתקפה על פולין וההשמדה שלה יתחילו בשבת מוקדם בבוקר. אאפשר לכמה פלוגות במדים פולניים לתקוף בשלזיה עילית או בפרוטקטורט. לא מזיז לי [Scheissegal] אם העולם מאמין או לא. העולם מאמין רק בהצלחה.

אתם, רבותי, תתחילו לזכות עכשיו בתהילה ובכבוד שלא היו כמוהם מאות שנים. הָיוּ קשוחים, הָיוּ חסרי רחמים, הָיוּ מהירים ואכזריים מאחרים. תושבי מערב אירופה צריכים לרעוד מפחד. זו הדרך ההומנית ביותר לנהל מלחמה. כי היא מבריחה את האחרים.

השיטה החדשה לניהול מלחמה תואמת את הגבולות החדשים. מלחמה שמתפשטת מרוואל (Reval), לובלין, קושיצה עד שפך הדנובה. השאר יימסר לרוסים. ריבנטרופ קיבל פקודות להציע כל הצעה ולקבל כל דרישה. במערב אני שומר לעצמי את הזכות לקבוע את הגבול הטוב ביותר מבחינה אסטרטגית. כאן יהיה אפשר לעבוד עם מחוזות חסות, כמו הולנד, בלגיה ולורייין הצרפתית. וכעת קדימה, לאויב, בוורשה נחגוג את איחודנו מחדש.

הנאום התקבל בהתלהבות. גרינג קפץ על שולחן וצמא דם הביע את תודתו והבטיח הבטחות. הוא רקד כמו פרא אדם. אותם מעטים שהיו להם ספקות לא הוציאו קול. [כאן חסרה שורה מזיכרון הדברים, ללא ספק כדי להגן על מקור המידע.]

בזמן הארוחה שלאחר הנאום אמר היטלר שעליו לפעול כבר השנה כי לא סביר שיאריך ימים. יורשו, על כל פנים, לא יהיה מסוגל להוציא את הדבר אל הפועל. חוץ מזה, בתוך שנתיים לכל היותר יהיה המצב חסר סיכוי.

כתבי איי־פי במשפטי נירנברג. שני מימין: וס גלגר, לימים מנכ"ל איי־פי. לואיס לוכנר (שני משמאל) החמיץ בנירנברג את ההזדמנות להקנות לנוסח "שלו" לנאום של היטלר מ־22 באוגוסט 1939 משמעות משפטית מלאה. מקור: Lochner Papers/Wisconsin Historical Society